

I. Регулювання економіки в умовах євроінтеграції

Володимир Устименко

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України,
директор Державної установи “Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова Національної академії наук України”
(Київ, Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1094-422X>
v.a.ustymenko@gmail.com

Руслан Джабраїлов

доктор юридичних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи
Державної установи “Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова Національної академії наук України”
(Київ, Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4422-2102>
ruzaur13@gmail.com

Тетяна Гудіма

докторка юридичних наук, старша дослідниця,
заступниця завідувача відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства
Державної установи “Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова Національної академії наук України”
(Київ, Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1509-5180>
gudima.t@ukr.net

Веста Малолітнева

докторка юридичних наук, учений секретар
Державної установи “Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова Національної академії наук України”
(Київ, Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9678-1750>
vestamalolitneva@gmail.com

Станіслав Серебряк

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
відділу проблем модернізації господарського права та законодавства
Державної установи “Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова Національної академії наук України”
(Київ, Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7207-594X>
sieriebriak@ukr.net

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ІНТЕГРАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Анотація. У статті відзначається, що на теперішній час на національному рівні методи здійснення правотворчої діяльності або взагалі не сприймають концепцію “ризиків”, або, якщо й оперують цією категорією, доволі обмежено враховують джерельну базу, яка дає змогу оцінити ризики з урахуванням багатоманітності впливів, які можуть створюватися першими, особливо з точки зору нових викликів, створюваних технологіями, які за своєю природою залишаються потенційно небезпечними.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні науково-практичних підходів до формування та нормативного закріплення релевантної сучасним вимогам права ЄС методології управління ризиками.

Аргументовано, що у праві ЄС створена розгалужена методологічна база для проведення комплексних досліджень і оцінки проектів законодавчих ініціатив крізь систему індикаторів, які дають змогу з’ясувати наявність або ж відсутність очевидних чи прихованих ризиків для суспільства. У порівнянні із правотворчою практикою ЄС доводиться, що національна правотворча діяльність потребує істотного вдосконалення із інтеграцією в законодавчі процедури ризик-орієнтованого підходу.

Відзначається, що запобіжна функція механізму управління ризиками в межах процедур правотворчої діяльності не реалізується в повному обсязі, тим самим знижуючи рівень стійкості національної правової системи в умовах надзвичайних екзистенційних викликів, які постають перед державою.

Наголошено на тому, що правотворча діяльність не обмежується метою запобігання ризикам, створюваним самими нормативно-правовими актами, оскільки важливим призначенням правотворчої діяльності залишається розробка та впровадження у правову систему тих засобів регулювання суспільних відносин, які спроможні запобігти перетворенню потенційного негативного впливу ризиків, характерних для певної сфери суспільних відносин, що має бути врегульована, у сферу фактичних, реально існуючих правовідносин.

Тим самим механізм управління ризиками сприяє підвищенню ефективності на правореалізаційному рівні юридичної діяльності, що частково має вияв у законодавстві України.

Ключові слова: механізм управління ризиками; правотворча діяльність; правореалізація; національне законодавство; право ЄС.

Сучасні правові реформи, які відбуваються в контексті реалізації євроінтеграційного курсу України, поступово та цілеспрямовано наближають національну правову систему до правил і стандартів Європейського Союзу. Одним із ключових правових стандартів, який має активне поширення у правотворчій і правозастосовній діяльності на рівні ЄС та держав – учасниць ЄС, слід визнати управління ризиками як фактично існуючими, так і потенційними, які можуть справити негативний вплив на досягнення цілей політики ЄС та держав-учасниць.

Управління ризиками розглядається як комплексна категорія, можливість якої використовуються в різних видах юридичної діяльності, насамперед у правотворчій діяльності й особливо на стадії нормопроекування. Виконуючи превентивну функцію на етапі оцінки впливу запропонованої

моделі правового регулювання, система інструментів управління ризиками набуває значно більшої варіативності в межах актів загального та спеціального законодавства ЄС, що переконує в закладенні підґрунтя для формування багаторівневого та різноспрямованого механізму управління ризиками.

Зважаючи на виділення Європейською Комісією 36 різних типів впливу, які мають бути належним чином оцінені на етапі підготовки законодавчої пропозиції, методичні рекомендації щодо підготовки проектів правових актів, відомі під назвою набору інструментів “кращого регулювання” (видання за липень 2023 р.), комбінують різні техніко-юридичні прийоми, які сприяють своєчасному виявленню із використанням доступної доказової бази потенційних ризиків, визначенню допустимих меж (референтних значень), за яких ризик вважається контрольованим і не створює загроз людині, суспільству, довкіллю та ін. (наприклад, інструменти “кращого регулювання” № 14 “Оцінка та управління ризиками”, № 18 “Ідентифікація впливів” тощо)¹.

Якщо законодавство ЄС демонструє значну увагу до використання потенціалу ризик-орієнтованого підходу, то вітчизняна правотворча діяльність та практика правореалізації, зокрема правозастосування у частині сприйняття та втілення інструментальної основи управління ризиками, можуть бути охарактеризовані як такі, що перебувають на різних стадіях свого розвитку та адаптації до права ЄС.

На теперішній час можна констатувати, що на національному рівні методи здійснення правотворчої діяльності або взагалі не сприймають концепцію “ризик”, або, якщо й оперують цією категорією, доволі обмежено враховують джерельну базу, яка дає змогу оцінити ризики з урахуванням багатоманітності впливів, які можуть спричинитися першими, особливо з точки зору нових викликів, створюваних технологіями, які за своєю природою залишаються потенційно небезпечними. Саме вищенаведеним зумовлюється актуальність і своєчасність підготовки цього дослідження.

Проблематика управління ризиком привертає увагу представників різних галузей наук суспільствознавчого напрямку. Зокрема, спектр наукових досліджень є доволі широким і переважно представлений поглядами щодо правових та економічних аспектів управління ризиками. Насамперед з великого різноманіття наукових думок і розробок, представлених у наукових публікаціях різного рівня, у тому числі навчально методичного характеру, можна виділити праці В. Резнікової і Р. Стефанчука², В. Новікова³, В. Новіко-

¹ Better regulation toolbox – July 2023 edition (European Commission) <https://commission.europa.eu/document/download/9c8d2189-8abd-4f29-84e9-abc843cc68e0_en?filename=BR%20toolbox%20-%20Jul%2023%20-%20FINAL.pdf> (accessed 25.08.2025).

² В Резнікова, Р Стефанчук, ‘Оцінка ризиків у підприємстві та управління ними’ [2018] 5 Право України 101–115 DOI: 10.33498/loiu-2018-05-101.

³ В Новіков, ‘Теоретико-правові аспекти ризиків у праві’ [2015] 13(1) Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція 36–39.

ва і В. Боровікової⁴, М. Великанової⁵, О. Кібік, О. Слободянюк і Л. Кузнецової⁶ та інших науковців. Окремі аспекти прояву ризиків у різних сферах суспільних відносин набули висвітлення й у працях зарубіжних вчених (J. Black і R. Baldwin⁷, E. Fisher⁸, Jeroen van der Heijden⁹, A. Klinke¹⁰ та ін.).

Додатково методологічну основу для проведення дослідження становлять акти “м’якого” права, розроблені за ініціативи Організації Об’єднаних Націй, Організації економічного співробітництва та розвитку, Міжнародної організації праці тощо.

Наявний науковий доробок і емпірична база становлять теоретико-прикладну основу цього дослідження, закладаючи наукове підґрунтя для обґрунтування шляхів інтеграції інструментальної основи управління ризиками у вітчизняну правотворчу діяльність та практику правореалізації, зокрема правозастосування.

Метою статті є обґрунтування науково-практичних підходів до формування та нормативного закріплення релевантної сучасним вимогам права ЄС методології управління ризиками.

Передусім привертає увагу те, що Регламент Верховної Ради України¹¹ жодним чином не фокусує увагу суб’єктів законодавчої ініціативи на необхідності чіткої ідентифікації ризиків, що можуть потенційно створюватися пропонованими законопроектами. Відповідно в тексті Регламенту Верховної Ради України не простежується спрямованість процедур на оцінку ризиків та їх впливів, визначення критеріїв допустимості ризику.

Як впливає з настановчих підходів, закладених інструментом “кращого регулювання” № 14 “Оцінка та управління ризиками”, істотність ризику визначається критеріями ризику (або допустимості). Наголошується, що ці критерії можуть охоплювати як науково встановлені допустимі порогові значення та керованість ризику, так і компроміси між ризиком і вигодами (включаючи, зокрема, наявність замінників), сприйняття ризику (наприклад, у випадку виникаючих нових ризиків) або суспільні цінності (наприклад, пов’язані з міркуваннями справедливості чи особистої свободи)¹².

Очевидним є акцент на науково обґрунтованих доказах, які мають сприяти ідентифікації ризиків і визначенню ступеня їх небезпечності. І це лише

⁴ В Новіков, В Боровікова, ‘До питання про сутність ризиків у праві’ [2018] 1 Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: Серія юридична 28–36.

⁵ М Великанова, ‘Ризики в цивільному праві України: теоретичні та практичні аспекти’ (автореф дис д-ра юрид, 2020) 35.

⁶ О Кібік, О Слободянюк, Л Кузнецова, *Ризик-менеджмент: навч.-метод. посібник* (Фенікс 2024) 84.

⁷ J Black, R Baldwin, ‘Really Responsive Risk-Based Regulation’ [2010] 32 Law & Policy 181–213 DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9930.2010.00318.x>.

⁸ E Fisher, *Risk Regulation and Administrative Constitutionalism* (Hart 2010).

⁹ J van der Heijden, ‘Risk as an Approach to Regulatory Governance: An Evidence Synthesis and Research Agenda’ [2021] 11(3) SAGE Open DOI: <https://doi.org/10.1177/21582440211032202>.

¹⁰ A Klinke, ‘Public Understanding of Risk and Risk Governance’ [2020] 24(1) Journal of Risk Research 2–13 DOI: <https://doi.org/10.1080/13669877.2020.1750464>.

¹¹ Регламент Верховної Ради України, затверджений Законом України від 10.02.2010 № 1861-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>> (дата звернення 25.08.2025).

¹² Better regulation toolbox (n 1) 105.

один із методів здійснення пошуку даних, які б уможливили комплексну оцінку законодавчих ініціатив на предмет аномалій, коли рішення схильні створювати певні ризики, що, звісно, не переслідувалося під час підготовки правових норм, або ж ступеня врахування ризиків, характерних для певної сфери суспільних відносин, що має бути врегульована.

Зокрема, в Огляді регуляторної політики Організації економічного співробітництва та розвитку 2025 (далі – Огляд ОЕСР 2025)¹³ зроблено наголос на тому, що підходи стратегічної аналітики (“strategic intelligence approaches”) готують як політиків, так і регуляторів до адаптації регуляторних систем таким чином, щоб вони були стійкими та готовими до можливих змін. Методи стратегічної аналітики включають сканування горизонту (“horizon scanning”), технологічне або стратегічне прогнозування (“forecasting”), передбачення (“foresight”), оцінку технологій, а також оцінку виникаючих ризиків. В Огляді ОЕСР 2025 окремо підкреслюється, що уряди зазвичай застосовують два взаємопов’язані підходи: сканування горизонту та стратегічне передбачення¹⁴.

Стратегічне передбачення інтегроване в систему інструментів “кращого регулювання” за № 20 за функціонально пов’язане з іншими інструментами нормопроекування. Ефективність поєднання переваг стратегічного передбачення та сканування горизонту розкривається у випадках прогнозування швидкоплинних змін, появи нових технологій тощо. Зокрема, як впливає з опису інструменту “кращого регулювання” № 22 “Дослідження та інновації”, передбачення використовує широкий спектр методологій, зокрема, сканування горизонту для виявлення нових змін, аналіз мегатрендів та розробку кількох сценаріїв майбутнього. Вказане є корисним у ситуаціях із високим рівнем невизначеності щодо змін у майбутньому контексті та забезпечує узгодженість короткострокових дій із довгостроковими цілями. Сканування горизонту визначається як методологія для виявлення перших ознак потенційно важливих змін шляхом аналізу можливих загроз і можливостей, з особливим акцентом на нові технології¹⁵.

Особливого значення в реалізації політики, заснованої на доказах (“Evidence-informed policymaking”), інструмент “кращого регулювання” № 4)¹⁶, відіграє моделювання, ефективність якого визнається у Огляді ОЕСР 2025 у тій частині, що в контексті оцінки ризиків аналіз даних, математичні моделі та інформаційні системи можуть використовуватися для прогнозування ситуацій, виникнення яких найімовірніше призведе до недотримання вимог¹⁷.

¹³ OECD, *OECD Regulatory Policy Outlook 2025* (OECD Publishing, Paris 2025) <https://doi.org/10.1787/56b60e39-en>.

¹⁴ OECD (2025) (n 13) 93.

¹⁵ Ibid 172.

¹⁶ Ibid 20–29.

¹⁷ Ibid 135.

Значного поширення в нормопроектній діяльності Європейської Комісії набувають імітаційні моделі, які сприяють оцінці різного спектра впливів. Зокрема, опис інструменту “кращого регулювання” № 61 “Імітаційні моделі” доводить, що юридичне проектування часом потребує певної симуляції тих нововведень, якими планується врегулювати певну сферу суспільних відносин. Відзначається, що в межах оцінок впливу, моделі широко застосовуються для аналізу екологічних, економічних і соціальних наслідків політик. Вони використовуються для визначення проблеми, формування базових сценаріїв та оцінювання чинних політик. Із посиланням на дослідження Acs S. (у співавторстві), опис інструменту “кращого регулювання” № 61 містить відомості про те, що 16 % усіх оцінок впливу, проведених Європейською Комісією у 2003–2018 рр., були підкріплені використанням моделей; з 2015 р. ця частка зросла до 25–30 %. Для цього було використано близько 120 моделей¹⁸. Особливої уваги заслуговує інформація про те, що найчастіше моделі на підтримку ухвалення рішень у ЄС застосовуються у таких сферах, як клімат і довкілля, економіка, транспорт, енергетика, торгівля, сільське господарство, а також з метою з’ясування складних взаємозв’язків між сталістю і розвитком¹⁹.

Як можна переконатися, у праві ЄС створена розгалужена методологічна база для проведення комплексних досліджень та оцінки проектів законодавчих ініціатив крізь систему індикаторів, які дають змогу з’ясувати наявність або ж відсутність очевидних чи прихованих ризиків для суспільства.

Очевидним постає те, що національна правотворча практика потребує істотного вдосконалення із інтеграцією у законодавчі процедури ризик-орієнтованого підходу. Адже релевантних техніко-юридичних інструментів, які б свідчили про врахування механізму управління ризиками, не закладено навіть у Законі України “Про правотворчу діяльність” (ще не набрав чинності)²⁰. Можна було б припустити, що оцінка ризиків передбачається як складова оцінки впливу, якій присвячена ст. 30 “Оцінка впливу проекту нормативно-правового акта” Закону України “Про правотворчу діяльність”, проте відсутні чітко артикульовані положення, які б про це однозначно свідчили.

Додатково не вбачається за можливе визнати репрезентативними та релевантними підходам ЄС до управління ризиками штучно інтегровані у законодавство України, що визначає засади державної регуляторної політики, поодинокі згадування про врахування ризиків без належного інституційного та методологічного забезпечення, яке б доводило реалістичність механізму управління ризиками.

¹⁸ S Acs, N Ostlaender, G Listorti, J Hradec, M Hardy, P Smits, L Hordijk, *Modelling for EU Policy Support: Impact Assessments* (Publications Office of the European Union, Luxembourg 2019) doi: 10.2760/748720.

¹⁹ Better regulation toolbox (n 1) 546–547.

²⁰ Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>> (дата звернення 25.08.2025).

Насамперед Закон України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”²¹ від 11.09.2003 містить позбавлене конкретики застереження про те, що розробник проекту регуляторного акта при підготовці аналізу регуляторного впливу повинен, серед іншого, оцінити ризик впливу зовнішніх чинників на дію запропонованого регуляторного акта (ст. 8). При цьому відповідь на питання щодо методів і прийомів здійснення такої оцінки цим Законом не надається, як і Методикою проведення аналізу впливу регуляторного акта²², затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2004 № 308.

Водночас реалізація декларованого обов’язку розробника проекту регуляторного акта щодо здійснення оцінки ризиків унеможливується свідомим відступом таким розробником від положень Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”, що стає можливим унаслідок невизнання проекту нормативно-правового акта як регуляторного. Адже дотепер не виконано приписів ст. 15 Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”, якими встановлено, що порядок планування діяльності Верховної Ради України з підготовки проектів законів, що регулюють господарські відносини та адміністративні відносини між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб’єктами господарювання, порядок розгляду цих проектів законів Верховною Радою України, порядок забезпечення принципу прозорості та врахування громадської думки у здійсненні Верховною Радою України державної регуляторної політики, а також порядок відстеження результативності та перегляду законів, що регулюють господарські відносини та адміністративні відносини між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб’єктами господарювання, визначаються законом про Регламент Верховної Ради України з урахуванням вимог цього Закону²³. Проте текст Регламенту Верховної Ради України так і не зазнав змін з метою врегулювання наведених вище аспектів здійснення державної регуляторної політики Верховною Радою України.

Саме такою уразливістю скористалися розробники законопроекту № 6013, який згодом було прийнято як Закон України “Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об’єднань юридичних осіб” від 09.01.2025 № 4196-IX (далі – Закон № 4196-IX)²⁴. Ризики, створювані Законом № 4196-IX

²¹ Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>> (дата звернення 25.08.2025).

²² Методика проведення аналізу впливу регуляторного акта, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2004 № 308 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2004-p#Text>> (дата звернення 25.08.2025).

²³ Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності (н 21).

²⁴ Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об’єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>> (дата звернення 25.08.2025).

через скасування Господарського кодексу України (п. 3 ст. 17), насамперед пов'язані із порушенням низки статей Конституції України, не піддавалися оцінці, а застереження, висловлені, зокрема, провідними науковими установами в системі Національної академії наук України, а також Національною академією правових наук України, залишилися без належної уваги.

До речі, подібні несумісні з правовою системою законодавчі ініціативи, як впливає з опису інструменту “кращого регулювання” № 14 “Оцінка та управління ризиками”, доцільно розглядати крізь призму підходу, заснованого “на наявності загрози”, який має на меті усунення самої загрози без глибокої оцінки ризику (який вважається, що існує на основі загальних міркувань), тобто ймовірності зазнати шкідливого впливу²⁵.

Наведене доводить те, що запобіжна функція механізму управління ризиками в межах процедур правотворчої діяльності не реалізується в повному обсязі, тим самим знижуючи рівень стійкості національної правової системи в умовах надзвичайних екзистенційних викликів, які постають перед державою.

Ця обставина значно віддаляє від досягнення цілей євроінтеграційного курсу, оскільки в центрі уваги Європейської Комісії також перебувають питання якості правотворчої діяльності, що цілком виправдовується вимогами кластеру 1 “Основи процесу вступу до ЄС”. Зокрема, у Звіті Європейської Комісії про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2024 р. (далі – Звіт 2024) міститься рекомендація Європейської Комісії докласти додаткових зусиль для забезпечення комплексної оцінки впливу запропонованих законопроектів; визнається низька якість пояснювальних записок та аналізу впливу, що супроводжують законодавчі пропозиції; підкреслюється те, що в парламентських проектах часто відсутні пояснювальні записки та належна оцінка впливу, що впливає на якість законів²⁶. Згадане стало підґрунтям для висновку Європейської Комісії про необхідність створення процедурної та методологічної рамки для оцінок законодавчого впливу та постзаконодавчого оцінювання²⁷.

Водночас підкреслюється, що правотворча діяльність не обмежується метою запобігання ризикам, створюваним самими нормативно-правовими актами, оскільки важливим призначенням правотворчої діяльності залишається розробка та впровадження у правову систему тих засобів регулювання суспільних відносин, які спроможні запобігти перетворенню потенційного негативного впливу ризиків, характерних для певної сфери суспільних відносин, що має бути врегульована, у сферу фактичних, реаль-

²⁵ Better regulation toolbox (n 1) 103.

²⁶ Commission staff working document. *Ukraine 2024 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2024 Communication on EU Enlargement policy*. Brussels, 30.10.2024. SWD(2024) 699 final (European Commission) <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf> p 4, 25 (accessed 25.08.2025).

²⁷ Ibid 22.

но існуючих правовідносин у вигляді небажаних поведінкових змін у діях суб'єктів господарювання, викривлення цілей державної політики за певними секторами економіки або кроссекторальної політики, провокування правопорушень, створюючи для цього толерантне середовище тощо. Тим самим механізм управління ризиками сприяє підвищенню ефективності на правореалізаційному рівні юридичної діяльності.

Зокрема, заходи з оцінки ризиків на етапі нормопроектної роботи дають змогу визначити найбільш релевантні правові засоби, які ефективно та пропорційно ступеню небезпеки, створюваному ідентифікованими ризиками, здатні запобігти їх настанню або ж у разі встановлення їх фактичного впливу вжити оперативних заходів щодо мінімізації негативних наслідків із проведенням роботи щодо усунення причин, які можуть повторно спровокувати з боку суб'єктів правовідносин вжиття дій та/або прояву бездіяльності із імовірністю завдати шкоди суспільним інтересам.

У зв'язку з цим аналіз окремих актів законодавства ЄС наводить на думку про те, що інтегровані в текст правового акта ЄС засоби виявлення, ідентифікації, запобігання, мінімізації та, за наявних конкретних можливостей, усунення наслідків негативного впливу ризиків із вжиттям комплексу заходів щодо недопущення повторення дій та/або бездіяльності з боку відповідних суб'єктів правовідносин за своїм алгоритмом здійснення, обсягом і змістом відповідних проактивних та реактивних заходів, очікуваними цільовими показниками враховують специфіку певного сектору економіки, узгоджуючись із міжнародно-правовими актами, системними актами ЄС, що визначають основи реалізації ключових інструментів реалізації механізму управління ризиками, а також стратегічними цілями ЄС, викладеними у програмних документах публічної політики.

Слід визнати, що за цим напрямом розвиток законодавства України синхронізується із правом ЄС, інтегруючи в секторальні моделі правового регулювання відповідні елементи механізму управління ризиками, хоча залишається чималий обсяг норм права ЄС, які ще не імplementовано в національне законодавство. Окрім цього, додаткові зусилля мають бути докладені до забезпечення повноти імplementації підходів з управління ризиками в акти національного законодавства, які включено до пулу правових актів, ухвалених у межах реалізації євроінтеграційного курсу України.

Не претендуючи на вичерпність подальшого аналізу інструментальної складової механізму управління ризиками, багатоманітні аспекти якого представлені в значному за обсягом законодавстві ЄС, убачається за доцільне спинитися на стислому викладі підсумків дослідження окремих правових актів ЄС, що закріплюють найбільш поширені засоби реалізації регулятивної та охоронної функцій механізму управління ризиками, які є пріоритетними для врахування на національному рівні або ж вже знайшли певний ступінь втілення у вітчизняне законодавство, а саме:

1. “Належна перевірка” або за відомим синонімічним рядом
 “належна обачність” (англомовний відповідник – “*due diligence*”)

Як зазначається в монографічному дослідженні “Адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу: основи, критерії, виміри стійкості”, важливим методологічним прийомом, закладеним у Європейських стандартах звітності зі сталого розвитку, визнається оцінка істотності впливу суб’єктом господарювання на фактори сталого розвитку через впровадження низки інструментів належної обачності. Вживаючи належних заходів з проявлення належної обачності на всьому ланцюгу створення вартості, суб’єкти господарювання можуть та повинні враховувати фактичний чи потенційний, позитивний чи негативний вплив власної діяльності на людей або навколишнє природне середовище в коротко-, середньо- чи довгостроковій перспективі (підрозділ 3.4; розділ 4 Делегованого Регламенту Комісії (ЄС) 2023/2772, що доповнює Директиву 2013/34/ЄС Європейського Парламенту і Ради щодо стандартів звітності зі сталого розвитку (далі – Делегований Регламент Комісії (ЄС) 2023/2772)²⁸). Зазначені аспекти забезпечення дотримання принципів сталого розвитку в господарській діяльності набули детального висвітлення в Директиві (ЄС) 2024/1760 Європейського Парламенту та Ради від 13.06.2024 з перевірки належної обачності у цілях корпоративної сталості та внесення змін до Директиви (ЄС) 2019/1937 та Регламенту (ЄС) 2023/2859 (далі – Директива (ЄС) 2024/1760²⁹)³⁰.

Нижченаведені положення спиратимуться на міркування та висновки, представлені у згаданій вище монографії³¹.

Насамперед вартує уваги традиційний для правотворчої практики ЄС підхід і важливий для наслідування та реального (протилегне уявності, удаваності) врахування в національній практиці правотворчої діяльності, який забезпечує послідовне відтворення у правових актах міжнародно-правових рекомендацій, врахування концептів, якими керувалися міжнародні органи під час розробки відповідних актів “м’якого права”. Зазначене правило можна поширити й на практику імплементації в законодавство України правових актів ЄС, оскільки через значну формалізацію процесу не завжди звертається увага на певні деталі, які є ключовими для закладеної в певному документі правової мети, що призводить до протиріч із Угодою про асоціацію між Україною та ЄС (наприклад, коли відбувається транспонування та імплементації Регламентів ЄС у спосіб, що призводить до певних текстових

²⁸ Commission Delegated Regulation (EU) 2023/2772 of 31 July 2023 supplementing Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council as regards sustainability reporting standards <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_del/2023/2772/2023-12-22> (accessed 25.08.2025).

²⁹ Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859 <<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1760/2025-04-17>> (accessed 25.08.2025).

³⁰ В Устименко, *Адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу: основи, критерії, виміри стійкості* (Академперіодика 2025) 452, 401–402.

³¹ Там само 402–404.

розбіжностей між цими Регламентами ЄС та актами, що інкорпорує їх до законодавства України³²).

У преамбулі Директиви (ЄС) 2024/1760, серед перших її пунктів, можна віднайти чіткий наголос на генезу ідеї, яка отримала закріплення в цій Директиві та яка своїми витоками пов'язана із низкою міжнародно-правових актів.

Передусім наводиться відсилка до Керівних принципів ООН з питань бізнесу та прав людини, Керівних принципів ОЕСР для багатонаціональних підприємств, Настанов ОЕСР стосовно процедур належної перевірки у практиці відповідального ведення бізнесу, Тристоронньої декларації принципів, що стосуються багатонаціональних корпорацій і соціальної політики Міжнародної організації праці тощо (пп. 5–6 преамбули Директиви (ЄС) 2024/1760).

Відповідно усталені міжнародно-правові підходи та усталена практика закономірно набули подальшого розвитку в Директиві (ЄС) 2024/1760, що очевидно простежується з формулювань, якими визначено предмет правового регулювання – відносини, що виникають у зв'язку із установами:

а) зобов'язань компаній щодо фактичного та потенційного негативно-го впливу на права людини та навколишнє природне середовище у зв'язку з їх діяльністю, діяльністю їх дочірніх компаній та операцій, що здійснюються їх діловими партнерами в ланцюгах діяльності таких компаній;

б) відповідальності за порушення зобов'язань, зазначених у пункті а); і

с) зобов'язання компаній прийняти та ввести в дію план переходу для пом'якшення наслідків зміни клімату, який спрямований на забезпечення, шляхом найкращих зусиль, сумісності бізнес-моделі та стратегії компанії з переходом до сталої економіки та з обмеженням глобального потепління до 1,5° відповідно до Паризької угоди (ст. 1).

Сфера впливу Директиви (ЄС) 2024/1760 поширюється на діяльність великих компаній, про що свідчать положення ст. 2. Зокрема, компанії, створені відповідно до законодавства держави – члена ЄС мають відповідати одній із таких умов:

а) компанія мала в середньому понад 1000 співробітників і чистий світовий оборот понад 450 млн євро в останній фінансовий рік, за який була або мала бути прийнята річна фінансова звітність;

б) компанія не досягла порогових значень, як зазначено в пункті а), але є кінцевою материнською компанією групи, яка досягла цих порогових значень в останньому фінансовому році, за який була або мала бути прийнята консолідована річна фінансова звітність;

³² Рішення № 1/2025 Комітету асоціації Україна – ЄС у торговельному складі про внесення змін до частини А Доповнення XVII-3 (Правила, що застосовуються до телекомунікаційних послуг) Додатка XVII до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 13 березня 2025 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845_001-25#Text> (дата звернення 25.08.2025).

с) компанія уклала або є кінцевою материнською компанією групи, яка уклала франчайзингові або ліцензійні угоди в Союзі в обмін на роялті з незалежними сторонніми компаніями, де ці угоди забезпечують загальну ідентичність, спільну бізнес-концепцію та застосування уніфікованих методів ведення бізнесу, і якщо ці роялті становили понад 22 млн 500 тис. євро за останній фінансовий рік, за який була або мала бути прийнята річна фінансова звітність, і за умови, що компанія мала або є кінцевою материнською компанією групи, чистий світовий оборот якої перевищував 80 млн євро за останній фінансовий рік, за який була або мала бути прийнята річна фінансова звітність.

Директива (ЄС) 2024/1760 також застосовується до компаній, які створені відповідно до законодавства третьої країни та відповідають одній із таких умов:

а) компанія мала чистий оборот понад 450 млн євро в Союзі за фінансовий рік, що передував останньому фінансовому року;

б) компанія не досягла порогового значення, зазначеного в пункті а), але є кінцевою материнською компанією групи, яка на консолідованій основі досягла цього порогового значення у фінансовому році, що передував останньому фінансовому року;

с) компанія уклала або є кінцевою материнською компанією групи, яка уклала франчайзингові або ліцензійні угоди в Союзі в обмін на роялті з незалежними сторонніми компаніями, де ці угоди забезпечують спільну ідентичність, спільну бізнес-концепцію та застосування уніфікованих методів ведення бізнесу, і якщо ці роялті становили понад 22 млн 500 тис. євро в Союзі за фінансовий рік, що передував останньому фінансовому року; і за умови, що компанія мала або є кінцевою материнською компанією групи, чистий оборот якої перевищив 80 млн євро в Союзі за фінансовий рік, що передувало останньому фінансовому року³³.

Важливим є й те, що, переслідуючи досягнення “горизонтальних” цілей політики ЄС, Директива (ЄС) 2024/1760 закладає підґрунтя для інтеграції соціальних та екологічних аспектів як кваліфікуючих критеріїв/істотних умов у процедури/договори, які передбачають відбір переможця із укладенням та подальшим виконанням договору, що спрямований на залучення публічних ресурсів (грошових коштів, майна тощо).

Безсумнівно, слідування Цілям сталого розвитку та наближення національного законодавства до права ЄС, актуалізують завдання із імплементації Директиви (ЄС) 2024/1760 в екосистему правових норм, якими визначаються окремі аспекти вжиття заходів суб'єктами господарювання зі здійснення належної обачності.

При цьому слід узяти до уваги очікувані зміни в нормативно-правових підходах Європейської Комісії у сфері звітування зі сталого розвитку, анон-

³³ Directive (EU) 2024/1760 (n 29).

совані в межах пакета спрощення “Omnibus I”, представленого Комісією 26.02.2025. Зокрема, як наводиться в розділі “Пресцентр” на офіційному вебсайті Європейської Комісії, пакетом спрощення “Omnibus I” ставиться мета обмеження обов’язкової звітності зі сталого розвитку великими компаніями з понад 1 тис. працівників. Для компаній зі штатом до 1 тис. працівників Європейська Комісія запропонувала стандарт добровільної звітності, який буде прийнятий Комісією на основі схвалених Рекомендацій Комісії (ЄС) 2025/1710 від 30.07.2025 про стандарт добровільної звітності зі сталого розвитку для малих і середніх підприємств³⁴. У новинах відзначається, що майбутній стандарт добровільної звітності також діятиме як “обмеження ланцюга створення вартості” для захисту малих і середніх підприємств та інших компаній, на яких не поширюється вимога щодо обов’язкової звітності в рамках Директиви (ЄС) 2022/2464 Європейського Парламенту і Ради від 14.12.2022 про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 537/2014, Директиви 2004/109/ЄС, Директиви 2006/43/ЄС і Директиви 2013/34/ЄС щодо корпоративної звітності зі сталого розвитку³⁵, від надмірних інформаційних запитів від їхніх партнерів по ланцюгу створення вартості³⁶.

2. Простежуваність (англомовний відповідник – “traceability”)

У доповіді “Роль простежуваності у ланцюгах постачання критично важливих корисних копалин”, підготовленій Міжнародним енергетичним агентством та ОЕСР, підкреслюється, що на сьогодні міжнародне співтовариство ще не напрацювало єдиного визначення поняття “простежуваність”³⁷. Водночас до спільних рис дефініцій “простежуваність”, пропонує різних міжнародними інституціями, у доповіді віднесені такі елементи:

- простежуваність загалом розуміється як здатність відслідковувати, тобто це здатність певної організації відслідковувати певну інформацію про конкретний продукт;
- здатність “відслідковувати” продукт зазвичай розуміється як включення можливості відстежувати чотири конкретні типи інформації: 1) походження продукту (тобто місце, де продукт спочатку був видобутий, виготовлений або вироблений); 2) географічний шлях продукту (тобто різні місця, де продукт зазнав певної трансформації або через які він проходив); 3) контроль ланцюга постачання продукту (тобто послідовність суб’єктів,

³⁴ Commission Recommendation (EU) 2025/1710 of 30 July 2025 on a voluntary sustainability reporting standard for small and medium-sized undertakings <<https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2025/1710/oj>> (accessed 25.08.2025).

³⁵ Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting <<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2464/2025-04-17>> (accessed 25.08.2025).

³⁶ Commission presents voluntary sustainability reporting standard to ease burden on SMEs (European Commission press corner) <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_1843> (accessed 25.08.2025).

³⁷ OECD/IEA, *The role of traceability in critical mineral supply chains* (OECD Publishing, Paris 2025) <https://doi.org/10.1787/edb0a451-en>.

які мали право власності або контроль над продуктом упродовж усього ланцюга постачання); і 4) фізична еволюція продукту (тобто різні етапи обробки та трансформації продукту);

– простежуваність зазвичай розуміється як здатність перевіряти чотири зазначені елементи, тобто суб'єкт, який “відслідковує” продукт, повинен мати можливість установити інформацію з певним рівнем упевненості, що зазвичай робиться шляхом збирання відповідних документів і записів³⁸.

У доповіді “Роль простежуваності у ланцюгах постачання критично важливих корисних копалин” відзначається, що належна обачність і простежуваність пов'язані між собою через систему двосторонніх зв'язків, яка знаходить вияв у такому: 1) з одного боку, інформація про простежуваність (така як походження і тип матеріалу, маршрут транспортування та бенефіціарна власність постачальників) може допомогти компаніям удосконалити свою оцінку ризиків, поліпшити пріоритезацію ризиків та підвищити ефективність стратегій мінімізації ризиків; 2) з іншого – результати оцінки ризиків, проведеної в рамках загального процесу належної обачності компанії, можуть визначити найбільш відповідний тип системи простежуваності, наприклад, повна простежуваність зазвичай використовується для ланцюгів постачання з вищим ризиком, тоді як системи контролю ланцюга постачання часто використовуються для ланцюгів постачання із середнім та нижчим ризиком³⁹.

Це може бути продемонстровано на прикладі Регламенту (ЄС) 2017/821 Європейського Парламенту та Ради від 17.05.2017, що встановлює обов'язки щодо належної перевірки ланцюга постачань для імпортерів Союзу олова, танталу та вольфраму, їхніх руд та золота, що походять із постраждалих від конфлікту районів та зон високого ризику (далі – Регламент (ЄС) 2017/821)⁴⁰.

Так, у п. 1 ст. 5 “Обов'язки з управління ризиками” Регламент (ЄС) 2017/821 встановлює для імпортерів корисних копалин такі обов'язки:

а) виявляти та оцінювати ризики негативного впливу у своєму ланцюгу постачання корисних копалин на основі інформації, наданої відповідно до ст. 4, з урахуванням стандартів своєї політики щодо ланцюга постачання, відповідно до рекомендацій щодо належної обачності, викладених у Додатку II до Настанов стосовно належної перевірки для відповідальних ланцюгів постачання корисних копалин з регіонів, що охоплені конфліктом, та регіонів підвищеного ризику;

б) впровадити стратегію реагування на виявлені ризики, розроблену таким чином, щоб запобігти або мінімізувати негативні наслідки шляхом:

³⁸ OECD/IEA (2025) (n 37) 15.

³⁹ Ibid 18.

⁴⁰ Regulation (EU) 2017/821 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 laying down supply chain due diligence obligations for Union importers of tin, tantalum and tungsten, their ores, and gold originating from conflict-affected and high-risk areas <<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2017/821/2020-11-19>> (accessed 25.08.2025).

i) повідомлення про результати оцінки ризиків ланцюга постачання призначеному для цього вищому керівництву, у випадках, коли імпортер Союзу не є фізичною особою;

ii) вживати заходів з управління ризиками, що відповідають рекомендаціям щодо належної обачності, викладеним у Додатку II до Настанов стосовно належної перевірки для відповідальних ланцюгів постачання корисних копалин з регіонів, що охоплені конфліктом, та регіонів підвищеного ризику, з огляду на їхню здатність впливати, а в разі необхідності вживати заходів для здійснення тиску на постачальників, які можуть найефективніше запобігати або мінімізувати виявлений ризик, шляхом надання можливості:

– продовжувати торгівлю, одночасно вживаючи вимірюваних заходів для мінімізації ризику,

– тимчасово призупиняти торгівлю, продовжуючи вживати вимірюваних заходів для мінімізації ризику, або

– припинити співпрацю з постачальником після невдалих спроб мінімізації ризику;

iii) впровадження плану управління ризиками; моніторинг та відстеження ефективності заходів щодо мінімізації ризиків; надання звітів призначеному для цього вищому керівництву, у випадках, коли імпортер Союзу не є фізичною особою; та розгляд питання про призупинення або припинення співпраці з постачальником після невдалих спроб мінімізації ризиків;

iv) проведення додаткових оцінок фактів і ризиків, що потребують мінімізації, або після зміни обставин⁴¹.

Регламент (ЄС) 2017/821 окремо наголошує на обов'язках імпортерів корисних копалин застосовувати систему контролю ланцюга постачання або систему простежуваності ланцюга постачання, яка на основі документації надає таку інформацію:

i) опис корисних копалин, включаючи його торговельну назву та тип;

ii) назву та адресу постачальника імпортера Союзу;

iii) країну походження корисних копалин;

iv) кількість та дати видобутку, якщо вони доступні, виражені в обсязі або вазі;

v) якщо корисні копалини походять з регіонів, що охоплені конфліктом, та регіонів підвищеного ризику, або якщо імпортер Союзу встановив інші ризики ланцюга постачання, перелічені в Настановах стосовно належної перевірки для відповідальних ланцюгів постачання корисних копалин з регіонів, що охоплені конфліктом, та регіонів підвищеного ризику, додаткову інформацію відповідно до конкретних рекомендацій для суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на вищих рівнях ланцюга постачання, як зазначено в Настановах, наприклад, шахта, з якої походять корисні

⁴¹ Regulation (EU) 2017/821 (n 40).

копалини, місця, де корисні копалини консолідуються, торгуються та переробляються, а також сплачені податки, збори та роялті (п. “f” абз. 1 ст. 4)⁴².

Майже аналогічні обов’язки, за винятком деяких особливостей, установлені для імпортерів металів (п. “g” абз. 1 ст. 4)⁴³.

Слід визнати, що вимога щодо забезпечення простежуваності ланцюгів постачання постає невід’ємною умовою сучасного механізму управління ризиками, що знаходить вияв у широкому спектрі секторального законодавства, певна частина якого вже імплементована в національне законодавство (насамперед законодавство, що визначає вимоги безпечності харчових продуктів⁴⁴, простежуваності водних біоресурсів та/або продукції, виробленої з водних біоресурсів⁴⁵), а також вживаються активні заходи щодо прискорення наближення систем контролю ланцюгів постачання до стандартів ЄС (першочергово у сфері запобігання знелісненню чи деградації лісів).

Зокрема, натепер триває активна робота Державного агентства лісових ресурсів України щодо організаційно-правової та організаційно-технічної підготовки до імплементації Регламенту (ЄС) 2023/1115 Європейського Парламенту та Ради від 31.05.2023 про надання на ринку Союзу та експорт із Союзу певних товарів і продукції, пов’язаних із вирубкою лісів та деградацією лісів, і про скасування Регламенту (ЄС) № 995/2010 (далі – Регламент (ЄС) 2023/1115)⁴⁶.

Зважаючи на те, що вже згодом, а саме з 30.12.2025, почнуть застосовуватися статті 3–13, 16–24, 26, 31 і 32 Регламенту (ЄС) 2023/1115 (за винятком окремих категорій операторів, зазначених у п. 2 ст. 38), мають бути вжиті заходи, які створять передумови для забезпечення відповідності національного законодавства вимогам цього Регламенту. За даними Державного агентства лісових ресурсів України, станом на 12.06.2025 впроваджено низку цифрових рішень, які мають закласти підґрунтя для посилення ефективності заходів з наближення законодавства України до Регламенту (ЄС) 2023/1115, а саме:

- електронний лісорубний квиток – прозора дозвільна система на вирубку деревини із геолокаційними координатами місць рубок;
- е-ТТН з фотофіксацією – інструмент відстеження транспортування деревини, запобігання незаконним операціям;

⁴² Regulation (EU) 2017/821 (n 40).

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-вр#Text>> (дата звернення 25.08.2025).

⁴⁵ Про забезпечення простежуваності водних біоресурсів та/або продукції, виробленої з водних біоресурсів: Закон України від 30.04.2025 № 4398-ІХ <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4398-ІХ#Text>> (дата звернення 25.08.2025).

⁴⁶ Regulation (EU) 2023/1115 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on the making available on the Union market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010 <<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1115/2024-12-26>> (accessed 25.08.2025).

- е-сертифікат – підтверджує походження деревини для експортних операцій;
- прозорі електронні аукціони – вся необроблена деревина продається через відкриті аукціони, що сприяє чесній конкуренції та усуває тіньові схеми⁴⁷.

Напевно, цими нововведеннями зумовлено надання Україні статусу країни з низьким рівнем ризику виробництва товарів, що не відповідають вимогам п. “а” ст. 3 Регламенту (ЄС) 2023/1115⁴⁸.

3. Цифровий паспорт продукту (англомовний відповідник – “digital product passport”) як інструмент реалізації цілей з екодизайну

Цифровий паспорт продукту означає набір даних, специфічних для продукту, що містить інформацію, визначену у відповідному делегованому акті, ухваленому згідно зі ст. 4, і який є доступним у електронній формі через носій даних відповідно до розділу III (п. 28 ст. 2 Регламенту (ЄС) 2024/1781 Європейського Парламенту та Ради від 13 червня 2024 р. про встановлення рамкових положень для запровадження вимог екодизайну для сталих продуктів, яким вносяться зміни до Директиви (ЄС) 2020/1828 та Регламенту (ЄС) 2023/1542 і скасовується Директива 2009/125/ЄС (далі – Регламент (ЄС) 2024/1781)⁴⁹).

Багатофункціональність цього інструменту реалізації низки цілей політики ЄС у сфері сталого розвитку полягає в тому, що перевагами останнього є сприяння широкому інформуванню споживачів про продукти, щодо яких встановлено вимоги з екодизайну, який визначається як інтеграція міркувань екологічної сталості в характеристики продукту та процеси, що відбуваються протягом усього ланцюга створення його вартості (п. 6 ст. 2 Регламенту (ЄС) 2024/1781).

Як впливає з п. 1 ст. 5 Регламенту (ЄС) 2024/1781, з метою усунення впливів на довкілля та на основі параметрів продукту, зазначених у Додатку I, вимоги екодизайну, встановлені в делегованих актах відповідно до ст. 4, повинні бути спрямовані на поліпшення таких аспектів продукту (“аспекти продукту”), якщо вони є релевантними для відповідної групи продуктів: а) довговічність; б) надійність; в) придатність до повторного використання; г) можливість модернізації (оновлення); д) придатність до ремонту; е) можливість технічного обслуговування та відновлення; ж) наявність не-

⁴⁷ Україна готова виконати вимоги Регламенту EUDR та забезпечити простежуваність деревини (12 червня 2025 р.) <<https://forest.gov.ua/news/ukraina-hotova-vykonaty-vymohy-ievropeiskoho-rehlamentu-eudr-ta-zabezpechyty-prostezhuvanist-derevynu>> (дата звернення 25.08.2025).

⁴⁸ Country Classification List (European Commission) <https://green-forum.ec.europa.eu/nature-and-biodiversity/deforestation-regulation-implementation/eudr-cooperation-and-partnerships/country-classification-list_en> (accessed 25.08.2025).

⁴⁹ Regulation (EU) 2024/1781 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 establishing a framework for the setting of codesign requirements for sustainable products, amending Directive (EU) 2020/1828 and Regulation (EU) 2023/1542 and repealing Directive 2009/125/EC <<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1781/2024-06-28>> (accessed 25.08.2025).

безпечних речовин; h) використання енергії та енергоефективність; i) використання води та водоефективність; j) використання ресурсів та ресурсоефективність; k) вміст перероблених матеріалів; l) можливість повторного виробництва; m) придатність до переробки; n) можливість відновлення матеріалів; o) вплив на довкілля, включаючи вуглецевий слід та екологічний слід; p) очікуваний обсяг утворення відходів⁵⁰.

Вимоги до екодизайну, як зазначено у п. 9 ст. 5 Регламенту (ЄС) 2024/1781, повинні включати, залежно від необхідності поліпшення конкретних аспектів продукту, одне або обидва з такого: а) вимоги до продуктивності, передбачені ст. 6; б) вимоги до інформації, викладені в ст. 7⁵¹.

Відповідно до п. 2 ст. 7 Регламенту (ЄС) 2024/1781 вимоги до інформації, яким мають відповідати продукти, включають, серед іншого, вимоги, що стосуються цифрового паспорта продукту, виключно за наявності якого продукт може бути введений у обіг на ринку або введений в експлуатацію, крім деяких винятків, згаданих у п. 4 ст. 9 Регламенту (ЄС) 2024/1781. Вимоги, зазначені в п. 2 ст. 9 Регламенту (ЄС) 2024/1781 щодо цифрового паспорта продукту, повинні:

- а) забезпечувати легкий доступ учасників ланцюга створення вартості та зрозумілість для них відповідної інформації про продукт;
- б) сприяти перевірці відповідності продукту компетентними національними органами;
- в) покращувати простежуваність продукту вздовж ланцюга створення вартості.

Визнаючи цифровий паспорт продукту ключовим елементом Регламенту (ЄС) 2024/1781, Європейська Комісія у Повідомленні “Робочий план з екодизайну сталих продуктів та енергетичного маркування на 2025–2030 роки” від 16.04.2025 (далі – Робочий план), робить наголос на тому, що його впровадження сприятиме добровільному впровадженню рішень для простежуваності, що стимулюватиме розвиток ринку та просуватиме сталу торгівлю за межами кордонів ЄС (розділ 3.2 Повідомлення)⁵². Зокрема, Робочим планом пріоретизовано продукти, щодо яких у встановлені строки мають бути встановлені вимоги щодо екодизайну. Варто зазначити, що, вже починаючи з 18.02.2027, кожна батарея для легких транспортних засобів (батарея LMT), кожна промислова батарея ємністю понад 2 кВт та кожна батарея для електромобілів, що вводиться в обіг на ринку або вводиться в експлуатацію, повинна мати електронний запис (“паспорт батареї”). Це застереження міститься у п. 1 ст. 77 розділу IX “Цифровий паспорт батареї” Регламен-

⁵⁰ Regulation (EU) 2024/1781 (n 49).

⁵¹ Ibid.

⁵² Communication from the Commission Ecodesign for Sustainable Products and Energy Labelling Working Plan 2025–2030. 16.04.2025. COM/2025/187 final (European Commission) <https://environment.ec.europa.eu/document/download/5f7ff5e2-ebe9-4bd4-a139-db881bd6398f_en?filename=FAQ-UPDATE-4th-Iteration_clean.pdf> p 10 (accessed 25.08.2025).

ту (ЄС) 2023/1542 Європейського Парламенту та Ради від 12.07.2023 щодо батарей і відходів батарей, яким вносяться зміни до Директиви 2008/98/ЄС та Регламенту (ЄС) 2019/1020 і скасовується Директива 2006/66/ЄС⁵³.

На думку Європейської Комісії, реалізація згаданого вище Робочого плану забезпечить безпрецедентну прозорість і простежуваність у ланцюгах створення вартості продуктів і надасть відповідну інформацію, таку як технічні характеристики продукту, походження, матеріали, вплив на навколишнє середовище, а також рекомендації щодо ремонту, переробки та утилізації, за допомогою системи, яка накладає мінімальне адміністративне навантаження на підприємства-учасники. Європейською Комісією акцентовано підкреслюється, що митні органи використовуватимуть інформацію, доступну через цифровий паспорт продукту, для цілей управління ризиками та цільового контролю. Крім того, Європейською Комісією вживаються заходи з підготовки проєкту з оптимізації існуючих баз даних, включаючи, як перший крок, Безпековий портал ЄС (EU Safety Gate) та Систему управління митними ризиками, шляхом об'єднання в єдину сумісну систему, яка посилить синергію в інформації, зібраній різними органами, та забезпечить сумісність з цифровим паспортом продукту (розділ 2.4 Повідомлення Європейської Комісії “Комплексний інструментарій ЄС для безпечної та сталої електронної комерції” від 05.02.2025)⁵⁴.

Важливо взяти до уваги й те, що розробка та прийняття Робочого плану було визнано одним із заходів у межах розділу 5 “Забезпечення циркулярної економіки: надійний доступ до матеріалів та ресурсів” Повідомлення Європейської Комісії “Чистий промисловий курс: спільна дорожня карта для підвищення конкурентоспроможності та декарбонізації” від 26.02.2025⁵⁵.

Висновки. Отже, вищенаведений виклад підходів у праві ЄС щодо формування механізму управління ризиками наводить на думку про першочерговість урахування, як на етапі розробки правових актів, так і у процесі правореалізації, інструментів, здатних запобігати ризикам різного походження та мінімізувати їх негативний вплив. Системність дій і рішень, вчинюваних / ухвалюваних Європейською Комісією, забезпечується завдяки стратегічному погляду в майбутнє, беручи до уваги безпекові виклики у прогностичному горизонті, яким має протидіяти спільна політика ЄС. Поєднання визнаних міжнародно-правових підходів до управління ризиками із

⁵³ Regulation (EU) 2023/1542 of the European Parliament and of the Council of 12 July 2023 concerning batteries and waste batteries, amending Directive 2008/98/EC and Regulation (EU) 2019/1020 and repealing Directive 2006/66/EC <<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1542/2024-07-18>> (accessed 25.08.2025).

⁵⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *A comprehensive EU toolbox for safe and sustainable e-commerce*. 05.02.2025. COM/2025/37 final <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52025DC0037>> (accessed 25.08.2025).

⁵⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *The Clean Industrial Deal: A joint roadmap for competitiveness and decarbonisation*. 26.02.2025. COM/2025/85 final <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52025DC0085>> (accessed 25.08.2025).

використанням сучасних правових розробок з акцентом на широкій інтеграції цифрових рішень створює передумови для досягнення тактичних і стратегічних цілей політики ЄС у спосіб, що сприяє здійсненню сталих перетворень у різних сферах суспільного життя.

Якщо законодавство ЄС демонструє значну увагу до використання потенціалу ризик-орієнтованого підходу, то вітчизняна правотворча діяльність та практика правореалізації, у тому числі, правозастосування в частині сприйняття та втілення інструментальної основи управління ризиками можуть бути охарактеризовані як такі, що перебувають на різних стадіях свого розвитку та адаптації до права ЄС.

Відзначається, що натепер на національному рівні методи здійснення правотворчої діяльності або взагалі не сприймають концепцію “ризик”, або, якщо й оперують цією категорією, доволі обмежено враховують джерельну базу, яка дає змогу оцінити ризики з урахуванням багатоманітності впливів, які можуть створюватися першими, особливо з точки зору нових викликів, створюваних технологіями, які за своєю природою залишаються потенційно небезпечними.

Аргументовано, що у праві ЄС створена розгалужена методологічна база для проведення комплексних досліджень та оцінки проєктів законодавчих ініціатив крізь систему індикаторів, які дають змогу з’ясувати наявність або ж відсутність очевидних чи прихованих ризиків для суспільства. У порівнянні із правотворчою практикою ЄС доводиться, що національна правотворча діяльність потребує істотного вдосконалення із інтеграцією в законодавчі процедури ризик-орієнтованого підходу. Додатково висловлено обґрунтований сумнів щодо можливості визнання репрезентативними та релевантними підходами ЄС до управління ризиками штучно інтегровані в законодавство України, що визначає засади державної регуляторної політики, поодинокі згадування про врахування ризиків без належного інституційного та методологічного забезпечення, яке б доводило реалістичність механізму управління ризиками.

Наголошено на тому, що запобіжна функція механізму управління ризиками в межах процедур правотворчої діяльності не реалізується в повному обсязі, тим самим знижуючи рівень стійкості національної правової системи в умовах надзвичайних екзистенційних викликів, які постають перед державою. Відповідно ця обставина значно віддаляє від досягнення цілей євроінтеграційного курсу, оскільки в центрі уваги Європейської Комісії також перебувають питання якості правотворчої діяльності, що цілком виправдовується вимогами кластера 1 “Основи процесу вступу до ЄС”.

Водночас підкреслюється, що правотворча діяльність не обмежується метою запобігання ризикам, створюваним самими нормативно-правовими актами, оскільки важливим призначенням правотворчої діяльності залишається розробка та впровадження у правову систему тих засобів ре-

гулювання суспільних відносин, які спроможні запобігти перетворенню потенційного негативного впливу ризиків, характерних для певної сфери суспільних відносин, що має бути врегульована, у сферу фактичних, реально існуючих правовідносин у вигляді небажаних поведінкових змін у діях суб'єктів господарювання, викривлення цілей державної політики за певними секторами економіки або кроссекторальної політики, провокування правопорушень, створюючи для цього толерантне середовище тощо. Тим самим механізм управління ризиками сприяє підвищенню ефективності на правореалізаційному рівні юридичної діяльності.

За підсумками аналізу окремих актів законодавства ЄС встановлено те, що інтегровані в текст правового акта ЄС засоби виявлення, ідентифікації, запобігання, мінімізації та, за наявних конкретних можливостей, усунення наслідків негативного впливу ризиків із вжиттям комплексу заходів щодо недопущення повторення дій та/або бездіяльності з боку відповідних суб'єктів правовідносин за своїм алгоритмом здійснення, обсягом і змістом відповідних проактивних і реактивних заходів, очікуваними цільовими показниками враховують специфіку певного сектору економіки, узгоджуючись із міжнародно-правовими актами, системними актами ЄС, що визначають основи реалізації ключових інструментів реалізації механізму управління ризиками, а також стратегічними цілями ЄС, викладеними у програмних документах публічної політики. Зважаючи на це, акцентовано увагу на тому, що за цим напрямом розвиток законодавства України синхронізується із правом ЄС, інтегруючи в секторальні моделі правового регулювання відповідні елементи механізму управління ризиками. Водночас зауважується, що залишається чималий обсяг норм права ЄС, які ще не імplementовано в національне законодавство з дослідженого напрямку. Доводиться, що поряд із цим додаткові зусилля мають бути докладені до забезпечення повноти імplementації підходів з управління ризиками в акти національного законодавства, які включено до пулу правових актів, ухвалених у межах реалізації євроінтеграційного курсу України.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Fisher E, *Risk Regulation and Administrative Constitutionalism* (Hart 2010).
2. Kibik O, Slobodianiuk O, Kuznetsova L, *Ryzuk-menedzhment: navch.-metod. posibnyk* (Feniks 2024) (in Ukrainian).
3. Ustymenko V, *Adaptatsiia natsionalnoho zakonodavstva do prava Yevropeiskoho Soiuzu: osnovy, kryterii, vymiry stiikosti* (Akadempriodyka 2025) (in Ukrainian).

Journal articles

4. Black J, Baldwin R, 'Really Responsive Risk-Based Regulation' [2010] 32 *Law & Policy* 181–213 DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9930.2010.00318.x>.

5. Klinke A, 'Public Understanding of Risk and Risk Governance' [2020] 24(1) Journal of Risk Research 2–13 DOI: <https://doi.org/10.1080/13669877.2020.1750464>.
6. Van der Heijden J, 'Risk as an Approach to Regulatory Governance: An Evidence Synthesis and Research Agenda' [2021] 11(3) SAGE Open DOI: <https://doi.org/10.1177/21582440211032202>.
7. Novikov V, 'Teoretyko-pravovi aspekty ryzykiv u pravi' [2015] 13(1) Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia 36–39 (in Ukrainian).
8. Novikov V, Borovikova V, 'Do pytannia pro sutnist ryzykiv u pravi' [2018] 1 Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav: Serii: yurydychna 28–36 (in Ukrainian).
9. Rieznikova V, Stefanchuk R, 'Otsinka ryzykiv u pidpriemnytvstvi ta upravlinnia nymy' [2018] 5 Pravo Ukrainy 101–115 DOI: 10.33498/louu-2018-05-101 (in Ukrainian).

Theses

10. Velykanova M M, 'Ryzyky v tsyvilnomu pravi Ukrainy: teoretychni ta praktychni aspekty' (avtorief dys d-ra yuryd nauk, 2020) (in Ukrainian).

Websites

11. Acs S, Ostlaender N, Listorti G, Hradec J, Hardy M, Smits P, Hordijk L, Modelling for EU Policy Support: Impact Assessments (Publications Office of the European Union, Luxembourg 2019) doi: 10.2760/748720.
12. Better regulation toolbox – July 2023 edition (European Commission) <https://commission.europa.eu/document/download/9c8d2189-8abd-4f29-84e9-abc843cc68e0_en?filename=BR%20toolbox%20-%20Jul%202023%20-%20FINAL.pdf> (accessed 25.08.2025).
13. Commission presents voluntary sustainability reporting standard to ease burden on SMEs (European Commission press corner) <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_1843> (accessed 25.08.2025).
14. OECD, OECD Regulatory Policy Outlook 2025 (OECD Publishing, Paris 2025) <https://doi.org/10.1787/56b60e39-en>.
15. OECD/IEA, The role of traceability in critical mineral supply chains (OECD Publishing, Paris 2025) <https://doi.org/10.1787/edb0a451-en>.
16. Ukraina hotova vykonaty vymohy Rehlamentu EUDR ta zabezpechyty prostezhuvanist derevyny (12 chervnia 2025 roku) <<https://forest.gov.ua/news/ukraina-hotova-vykonaty-vymohy-ievropeiskoho-rehlamentu-eudr-ta-zabezpechyty-prostezhuvanist-derevyny>> (accessed 25.08.2025) (in Ukrainian).

Volodymyr Ustymenko
Ruslan Dzhabrailov
Tetiana Hudima
Vesta Malolitneva
Stanislav Sieriebriak

THE RISK MANAGEMENT MECHANISM
IN EUROPEAN UNION LAW AND OPPORTUNITIES
FOR ITS INTEGRATION INTO NATIONAL LEGISLATION

ABSTRACT. It is noted that, at the present time, methods of law-making at the national level either do not perceive the concept of “risk” at all, or, if they do operate with this category, they take into account only to a limited extent the sources that allow for risk assessment considering the diversity of impacts that may arise, particularly in light of new challenges generated by technologies that, by their nature, remain potentially hazardous.

Володимир Устименко, Руслан Джабраїлов, Тетяна Гудіма, Веста Малолітнева, Станіслав Серебряк

The purpose of the study is to substantiate scientific and practical approaches to the formation and legal consolidation of a risk management methodology that meets the modern requirements of EU law.

It is argued that EU law has developed a comprehensive methodological framework for conducting complex research and assessing draft legislative initiatives through a system of indicators that makes it possible to identify the presence or absence of evident or latent risks for society. Compared to EU legislative practice, it is demonstrated that national law-making requires substantial improvement through the integration of a risk-based approach into legislative procedures.

It is highlighted that the preventive function of the risk management mechanism within law-making procedures is not fully implemented, thereby reducing the resilience of the national legal system under conditions of extraordinary existential challenges faced by the state.

It is further emphasised that law-making is not limited to the aim of preventing risks created by the legal acts themselves, since an important purpose of legislative activity remains the development and incorporation into the legal system of regulatory instruments that are capable of preventing the transformation of potential negative impacts of risks, characteristic of a specific sphere of social relations to be regulated, into the realm of actual, existing legal relations.

Thus, the risk management mechanism contributes to enhancing the effectiveness of legal activity at the level of law enforcement and implementation, which is partly reflected in the legislation of Ukraine.

KEYWORDS: risk management mechanism; law-making; law enforcement; national legislation; EU law.